

Literatuur

AcuBieb 2009

Theo Peeters

Ikzelf heb 't idee (zal dat 'n andere keer chequen!) dat het jaar 2009 een jaar was met relatief weinig Nederlandse publicaties over bijen en wespen. Of heb ik soms een serie publicaties gemist? Sturen jullie mij nog wel al jullie publicaties voor dit overzicht? Ik wil graag een zo compleet mogelijke databank blijven onderhouden en dus stel ik het zeer op prijs als jullie me een pdf, een separaat of een copie van jullie schrijven blijven toesturen voor in m'n verzameling. Of was 't gewoon 'n soort stilte voor de storm, en waren de veelschrijvers vooral met het schrijfwerk voor het bijenboek bezig? Overigens zijn in de AcuBieb de stukken uit onze nieuwsbrief niet opgenomen. Wanneer je die er bij optelt kom je toch aan 'n aardig totaalijstje. Hoe dan ook, in 2010-2011 zie ik vast weer een hele berg Nederlandstalige aculeatenliteratuur op me afkomen en dat is nu al heerlijk om me op te verheugen!

Terug naar de Nederlandse publicaties uit 2009. Opvallend op aculeatengebied waren de engelstalige stukken over het Nederlands onderzoek aan de schorzijsbij. En laten we hopen dat ook van de levensloop (zie Sommeijer 2009) van de schorzijsbij nog een publicatie verschijnt.

Als nieuw voor de Nederlandse bijen- en wespenfauna vond ik in de literatuur uit 2009 een hele reeks bijen: *Halictus langobardicus*, *Hylaenus angustatus*, *H. annulatus*, *H. paulus*, *H. trinotatus*, *Lasioglossum aeratum*, *Lasioglossum sabulosum* en *Nomada melathoracica*.

De meest in het oog springende buitenlandse literatuur in 2009 over bijen was voor mij het artikel van Bänziger et al. Een echte 'eye-opener'! Zie <http://www.bioone.org/doi/abs/10.2317/JKES0811.17.1>

Artikelen met een * bevatten een determinatietabel of belangrijke onderscheidingskenmerken tussen soorten die ook in ons land zijn aangetroffen.

Tot zover deze AcuBieb. Ik bedank andermaal Jan Smit voor zijn aanvullingen en groet eenieder.

Literatuur Nederland

Achterberg, K. van, 2009. Can Townes type malaise traps be improved? Some recent developments. - Entomologische Berichten 69 (4): 129-135.

- Anonymus, 2009. Herfstschroeforchis doet hommels plezier. - Duin 32 (3): 5.
- Anonymus, 2009. In memoriam Henk Evenhuis - Aanvulling. - Entomologische Berichten 69 (4): 160.i.
- Anonymus, 2009. Jaarlijkse hommelsesterfte onder de linden. - Bijenhouden 2009 (7-8): 19.
- Anonymus, 2009. Kunnen wespen duizelig worden? - De Limburger 2 oktober, 1 p.
- Anonymus, 2009. Werkgroep ongewervelden: tuinen voor bijen gezocht. - Milieu & Natuur 11 (3): 17.
- Berg, P. van den, 2009. Alles foft elkaar. - Duin 32 (1): 20.
- Bezemer, M., 2009. Wespen zijn lastig, maar niet meer dan dat. - Trouw 19 augustus: 8.
- Blacquière, T., 2009. Einde aan grote sterfte door varroamijt? Honingbijenonderzoek in de AWD. - Natuuronderzoek 19 (2): 1-4.
- Blacquière, T., 2009. Honey from Tansey Ragwort a human health risk? - Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting 20: 79.
- Blacquière, T., 2009. Visie bijenhouderij en insectenbestuiving. - Plant research international, rapport 227, 64 p.
- Blitterswijk, H. van, T.A. de Boer & J.H. Spijker, 2009. De betekenis van openbaar groen voor bijen. - Alterrapport 1975, 29 p.
- Blommers, L.H.M., 2009. Het kweken van bladwespen (Hymenoptera: Symphyta). - Entomologische Berichten 69 (3): 101-110.
- Boer, P., 2009. Nieuws over de Nederlandse mieren (2004-2008) (Hymenoptera: Formicidae). - Nederlandse Faunistische Mededelingen 31: 39-46.
- Boer, P., 2009. Blauwwrat (*Aegeritella superficialis*) op bosmieren (Formica) in Nederland. - Entomologische Berichten 69 (3): 116.
- Boer, P. & M. Brooks, 2009. Succesvolle buitenshuis vestigingen van de Argentijnse mier *Linepithema humile* in Nederland (Hymenoptera: Formicidae). - Nederlandse Faunistische Mededelingen 31: 17-23.
- Boer, P., P. van Wielink & H. Spijkers, 2009. Mieren in de Kaaistoep 2007-2008: 71-73. In: P. van Wielink & T. Cramer (red.), Natuurstudie in De Kaaistoep. Verslag 2008, 14e onderzoeksjaar. - Verslag uitgegeven door TWM Gronden BV, Natuurmuseum Brabant & KNNV-afdeling Tilburg, 128 p.
- Braskamp, T., 2009. Het aantal mannen telt. Over darren gesproken. - Bijenhouden 3 (3): 10.
- Buijs, J., 2009. Arthropods that annoy Amsterdam people. - Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting 20: 31-44.
- Cadé, G.C., 2009. Onze insectenvoedertafel. - Natura 106 (5): 143.
- Cornelissen, B., S. van der Steen & T. Blacquière, 2009. De broedziekten van honingbijen, herkenning, bestrijding. - Plant Research International Wageningen, 15 p.
- D'Haeseleer, J., 2009. De invloed van verstedelijking op wilde bijengemeenschappen. - Thesis, Universiteit Gent, 90 p.
- Duchateau, M.J., 2009. Tamme bijen, wilde bloemen. Een literatuuronderzoek kort samengevat. - Bijenhouden 3 (2): 14-15.
- Heemert, K. van, 2009. Amerikaans virusonderzoek verklaart verdwijnsziekte CCD maar ten dele. - Berichtgeving in kranten suggereert doorbraak. -

- Bijenhouden 3 (11): 10.
- Heemert, K. van, 2009. 'Gerommel in de polder'. Over het Greenpeace-rapport. - Bijenhouden 3 (7-8): 22-23.
- Hoekstra, P., 2009. Recensie: De spinnendoders van Nederland (Hymenoptera: Pompilidae). - *Amoeba* 83 (2): 30.
- Huskens, K., M. Reemer, J. Smit, R.P.J.H. Struijk & A. Vliegthart, 2009. Inventarisatie van het Deelerwoud: reptielen, amfibieën, dagvlinders, libellen, sprinkhanen, wilde bijen & graafwespen. - Rapport VOFF 2009.07, 64 p.
- Janzen, T., 2009. Social structure in a *Lasius flavus* nest: a genetic approach. - Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting 20: 77.
- Kleijn, D., 2009. Visiting the past to explain current population trends - a retrospective analysis of pollen host plant use by stable and declining bumblebee species. - Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting 20: 79.
- Koel, H., 2009. Boekbespreking. Zeeland is bijzonder... - Bijenhouden 3 (2): 16.
- Koster, A., 2009. Bijensterfte vergt extra maatregelen. De betekenis van bijen voor mens en natuur. - *Natura* 106 (5): 140-142.
- Kraker, C. de, 2009. Grevelingenverslag 2008. - Ecologisch Adviesbureau Sandvicensis, 66 p.
- Krijger, K., H. van Vehgel, A. Font Freide, H. van Oort, L. Thijssens, M. Smits, E. Wijnen, T. Stork, A. van den Wildenberg, S. Oude Voshaar & T. Kuijs, 2009. (Bij)zaak!? - *De Oude Ley* 31 (4): 20-23.
- Lameris, T., 2009. Recensie: Spinnendoders. - *Amoeba* 83 (3) & *Trias* 21 (3): 12.
- Loon, A.J. van, 2009. *Lasius neglectus*. De plaagmier in Nederland. - *Dierplagen* 12 (4): 8-9.
- Loon, A.J. van, 2009. Werkgroepen: Mieren (Formicidae). - *Nieuwsbrief EIS-Nederland* 50: 4.
- Mabelis, A.A. & B. Verboom, 2009. Ongewervelde dieren van versnipperde schrale graslanden in Zuid-Limburg. - *Natuurhistorisch Maandblad* 98: 189-201.
- Neumann, P., 2009. Abnormale bijensterfte en het COLOSS-netwerk. - Bijenhouden 3 (2): 18-19.
- Nieuwenhuijsen, H., 2009. Iets over de levenscyclus van bloedbijen *Sphecodes*. - *Veelpoot* 19 (2): 16.
- Nieuwenhuijsen, H., 2009. Werkgroepen: Spinnendoders (Pompilidae). - *Nieuwsbrief EIS-Nederland* 49: 4.
- Nieuwenhuijsen, H. & J. Smit, 2009. De resultaten van de LIW aculeaten (excl. mieren)-groep in 2008. - *Veelpoot* 19 (2): 11-15.
- Peeters, T., 2009. Stuifzandherstel in de Drunense Duinen. Waar doen we 't voor? - *De Oude Ley* 31 (2): 27-32.
- Peeters, T., 2009. Werkgroepen: Bijen (Apidae s.l.). - *Nieuwsbrief EIS-Nederland* 50: 5.
- Raemakers, I.P., 2009. De wesp bij *Nomada melathoracica* aangetroffen in Nederland (Hymenoptera: Apidae). - *Entomologische Berichten* 69 (1): 18-19.
- Rooijackers, E.F. & M.J. Sommeijer, 2009. Gender specific brood cells in the solitary bee *Colletes halophilus* (Hymenoptera: Colletidae). - *Journal of Insect Behavior* 22 (6): 492-500.
- Roos, M. & M. Reemer, 2009. De moshommel *Bombus muscorum* in Zuid-Holland. - Stichting EIS-Nederland rapportnr. EIS2009-05, 26 p.
- Scheer, H. van der, 2009. Honingbij exoot of inheems in het Verenigd Koninkrijk? - Bijenhouden 3 (5): 10.
- Schoots, A., 2009. CCD of NDD (= natuurtekort-stoornis)? - Bijenhouden 3 (2): 17.
- Schoots, A., 2009. Water, eerste levensvoorwaarde. - Bijenhouden 3 (10): 19.
- Smit, J., 2009. Het voorkomen van *Ancistrocerus antilope* in Nederland (Hymenoptera: Vespidae, Eumeninae). - *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 30: 23-27.
- Smit, J., 2009. Wespen en bijen Loonse en Drunense Duinen zomer 2009. - *Veelpoot* 20 (2): 11.
- Smit, J., H. Nieuwenhuijsen, L.H.M. Blommers, A.J. Loonstra, E. van der Spek & G. Vierbergen, 2009. Hymenoptera Aculeata: 189. In: J.G.M. Cuppen & B. Drost (eds.), Entomofauna van de noordelijke Achterhoek. Verslag van de 163e zomerbijeenkomst te Vorden. - *Entomologische Berichten* 69 (5): 169-194.
- Smit, J.T. & M. Reemer, 2009. De soortenlijst van het Naturalis-terrein. - *Nieuwsbrief EIS-Nederland* 48: 16-28.
- Sommeijer, M.J., E.F. Rooijackers, C. Jacobusse & J.D. Kerkvliet, 2009. Larval food composition and food plants of the solitary bee *Colletes halophilus* (Hymenoptera: Colletidae). - *Journal of Apicultural Research and Bee World* 48 (3): 149-155.
- Sommeijer, R., 2009. [De ontwikkeling van de Schorzijdebij]: 73-74. In: Verslag van de 141e wintervergadering. - *Entomologische Berichten* 69 (2): 73-76.
- Steen, S.J.J.M., 2009. Carrier substance for the dissemination of biological control agent by honey bees. - Proceedings of the Netherlands Entomological Society Meeting 20: 80.
- Stuke, J.-H. & A. van Eck, 2009. Some remarkable records of Conopidae from the Netherlands (Diptera). - *Studia dipterologica* 15 [2008] (1/2): 275-277.
- Tautz, J., 2009. Honingbijen. - KNNV-Uitgeverij, Zeist, 272 p.
- Vereijken, R., 2009. Bijenwolf. - *Natura* 106 (4): 122.
- Vermeulen, R., T. Evenhuis, A. Minks, H. Vlug, K. van Achterberg & T. Peeters, 2009. In memoriam Henk Evenhuis (1919-2008) - *Entomoloog in hart en nieren*. - *Entomologische Berichten* 69 (2): 46-52.
- Wilde, A. de, 2009. Onderhuurders. - Bijenhouden 3 (3): 11-13.
- Wilde, A. de, 2009. Wespen. - Bijenhouden 3 (7-8): 16-18.
- Wolf, H., 2009. Buchbesprechung Nieuwenhuijsen, H., (2008): De spinnendoders van Nederland (Hymenoptera: Pompilidae). - *BembiX* 28: 59.

Literatuur buitenland

- Ahrne, K., J. Bengtsson & T. Elmqvist, 2009. Bumble bees (*Bombus* spp) along a gradient of increasing urbanization. - *PLoS ONE* 4 (5): e5574.
- Aizen, M.A. & L.D. Harder, 2009. The global stock of domesticated honey bees is growing slower than agricultural demand for pollination. - *Current Biology* 19: 915-918.
- Almeida, E.A.B. & B.N. Danforth, 2009. Phylogeny of colletid bees (Hymenoptera: Colletidae) inferred from four nuclear genes. - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 50: 290-309.
- Alves-dos-Santos, I., 2009. Cleptoparasite bees, with

- emphasis on the oilbees hosts. - Acta biol. Colomb. 14 (2): 107-114.
- Amiet, F., 2009. Zur Biologie von *Isodontia mexicana* (Saussure, 1867) (Hymenoptera, Sphecidae, Sphecini). - Entomo Helvetica 2: 155-159.
- Amsalem, E., R. Twele, W. Francke & A. Hefetz, 2009. Reproductive competition in the bumble-bee *Bombus terrestris*: do workers advertise sterility? - Proceedings of the Royal Society B 276: 1295-1304.
- * Archer, M., 2009. A key to the *Chrysis ignita* group with *C. mediata* and *C. pseudobrevitarsis* in England, Wales, Scotland and Ireland. - BWARS Newsletter, Autumn 2009: 36-42. [Ook in: Entomologist's Monthly Magazine 145 [2009]: 111-123.
- Archer, M., 2009. The solitary wasps and bees (Hymenoptera: Aculeata) of the 'green spaces' of urban Sheffield. - Entomologist Monthly Magazine 145: 11-25.
- Asplen, M.K., J.B. Whitfield, J.G. de Boer & G.E. Heimpel, 2009. Ancestral state reconstruction analysis of hymenopteran sex determination mechanisms. - J. Evol. Biol. 22: 1762-1769.
- Baldock, D.W. & L. Dvořák, 2009. *Polistes dominula* (Christ, 1791) (Hymenoptera: Vespidae) in Britain. - BWARS Newsletter, Autumn 2009: 30-35.
- Bänziger, H., S. Boongrid, P. Sukumalanand & S. Bänziger, 2009. Bees (Hymenoptera: Apidae) that drink human tears. - Journal of the Kansas Entomological Society 82 (2): 135-150.
<http://www.bioone.org/doi/abs/10.2317/JKES0811.17.1>
- Becher, M.A., H. Scharpenberg & R.F.A. Moritz, 2009. Pupal developmental temperature and behavioral specialization of honeybee workers (*Apis mellifera* L.). - J. Comp. Physiol. A 195: 673-679.
- * Bitsch, J. & J. Leclercq, 2009. Compléments au volume I des Hyménoptères Sphecidae d'Europe occidentale (Fauna de France 79). - Bull. Soc. ent. France 114: 211-244.
- Boucher, M. & S.S. Schneider, 2009. Communication signals used in worker-drone interactions in the honeybee, *Apis mellifera*. - Animal Behaviour 78: 247-254.
- Brady, S.G., L. Larkin & B.N. Danforth, 2009. Bees, ants, and stinging wasps (Aculeata): 264-269. In: S.B. Hedges & S. Kumar (eds.), The timetree of life. - Oxford University Press.
- Brown, M.J.F. & R.J. Paxton, 2009. The conservation of bees: a global perspective. - Apidologie 40: 410-416.
- Carrè, G. et al., 2009. Landscape context and habitat type as drivers of bee diversity in European annual crops. - Agriculture, Ecosystems and Environment 133: 40-47.
- Castro, L. & L. Dvořák, 2009. New and note-worthy records of vespid wasp (Hymenoptera: Vespidae) from the Palaearctic region (II). - Boletín Sociedad Entomológica Aragonesa 44: 295-304.
- Chapman, N.C., J. Makinson, M. Beekman & B.P. Oldroyd, 2009. Honeybee, *Apis mellifera*, guards use adaptive acceptance thresholds to limit worker reproductive parasitism. - Animal Behaviour 78: 1205-1211.
- * Chen, X. & H. Xu, 2009. A key to species of the genus *Hylaeus* (Hymenoptera: Colletidae) from mainland of China with descriptions of a new species and new records. - Zootaxa 1974: 31-50.
- Couvillon, M.J. & A. Dornhaus, 2009. Location, location, location: larvae position inside the nest is correlated with adult body size in worker bumble-bees (*Bombus impatiens*). - Proceedings of the Royal Society B 276: 2411-2418.
- Cölln, K. & A. Jakubzik, 2009. Bedeutung technisch überformter Landschaft für den Erhalt heimischer Biodiversität - Überlegungen am Beispiel der Stechimmen. - Dendrocoptes 36: 115-133.
- Dathe, H.H., 2009. Anmerkungen zu Bau und Funktion sexualdimorpher Antennenstrukturen bei Maskenbienen (Hymenoptera, Anthophila, Colletidae). - Entomologische Nachrichten und Berichte 53: 151-156.
- Dearden, P., E.J. Duncan & M.J. Wilson, 2009. The honeybee *Apis mellifera*. Emerging model organisms: a laboratory manual, vol. 2. - Cold Spring Harbor Press.
- Duangphakdee, O., N. Koeniger, S. Deowanish, H.R. Hepburn & S. Wongsiri, 2009. Ant repellent resins of honeybees and stingless bees. - Insectes Sociaux 56: 333-339.
- Edwards, R. & H. Roy (eds.), 2009. Provisional atlas of the aculeate Hymenoptera of Britain and Ireland. 7. - Wallingford: Biological Records Centre, 145 p.
- Ehrich, I. & K. Lunau, 2009. Untersuchungen zur Pollendetektion von Hummeln. - Entomologie Heute 21: 141-149.
- Elias-Neto, M., M.P.M. Soares & M.M.G. Bitondi, 2009. Changes in integument structure during the imaginal molt of the honey bee. - Apidologie 40: 29-39.
- Elliott, S.E., 2009. Subalpine bumble bee foraging distances and densities in relation to flower availability. - Environ. Entomol. 38 (3): 748-756.
- Engel, M.S., 2009. Two new halictine bees in Miocene amber from the Dominican Republic (Hymenoptera, Halictidae). - ZooKeys 29: 1-12.
- Engel, M.S., I.A. Hinojosa-Diaz & A.P. Rasnitsyn, 2009. A honey bee from the Miocene of Nevada and the biogeography of *Apis* (Hymenoptera: Apidae: Apini). - Proceedings of the California Academy of Sciences 4 vol. 60 (3): 23-38.
- Engel, M.S., J. Ortega-Blanco & D.J. Bennett, 2009. A remarkable tiphiiiform wasp in mid-Cretaceous amber from Myanmar (Hymenoptera: Tiphidae). - Transactions of the Kansas Academy of Science 112 (1/2): 1-6.
- Exeler, N. & A. Kratochwil, 2009. Spontane Wiederbesiedlung eines restituierten Binnendünen-Flutmulden-Vegetationskomplexes im Auengebiet der Hase (Niedersachsen) durch Wildbienen (Hymenoptera: Apoidea). - Natursch. Biol. Vielfalt 73: 109-126.
- Exeler, N. & A. Kratochwil & A. Hochkirch, 2009. Restoration of riverine inland sand dune complexes: implications for the conservation of wild bees. - J. Appl. Ecol. 46: 1097-1105.
- Falk, S., 2009. Melanic *Bombus rupestris* (Fab.). - BWARS Newsletter, Autumn 2009: 15.
- Falk, S., 2009. Oversized males in *Lasioglossum zonulus* (Smith) and the myth that was *L. sexnotatum* (Kirby) in Sussex and Dorset. - BWARS Newsletter, Autumn 2009: 14.
- Franzén, M., M. Larsson & S.G. Nilsson, 2009. Small local population sizes and high habitat patch fidelity in a specialised solitary bee. - Journal of Insect Conservation 13: 89-95.

- Franzén, M. & S.G. Nilsson, 2009. Both population size and patch quality affect local extinctions and colonizations. - *Proceedings of the Royal Society B* 277: 79-85.
- Frommer, U., 2009. Die Grabwespe *Trypoxylon beaumonti* Antropov, 1991 in Deutschland (Hymenoptera: Crabronidae). - *Mitt. Int. Ent.Ver.* 34: 41-55.
- Fucini, S., V. Di Bona, F. Mola, C. Piccaluga & M.C. Lorenzi, 2009. Social wasps without workers: geographic variation of caste expression in the paper wasp *Polistes biglumis*. - *Insectes Sociaux* 56: 347-358.
- Fuhrmann, M., 2009. Der Blumenstraußversuch - eine Methode für autökologische Studien an Bienen. - *BembiX* 28: 18-24.
- Gibbs, J. & C.S. Sheffield, 2009. Rapid range expansion of the wool-carder bee, *Anthidium manicatum* (Linnaeus) (Hymenoptera: Megachilidae), in North America. - *Journal of the Kansas Entomological Society* 82 (1): 21-29.
- * Gokcezade, J.F., B.-A. Gereben-Krenn, J. Neumayer & H.W. Krenn, 2009. Feldbestimmungsschlüssel für die Hummeln und Kuckuckshummeln Österreichs. - *Entomol. Austriaca* 16: 160-161.
- Goulson, D. & K.R. Sparrow, 2009. Evidence for competition between honeybees and bumblebees; effects on bumblebee worker size. - *J. Insect Conservation* 13: 177-181.
- Graaf, D.C. de, M. Aerts, E. Danneels & B. Devreese, 2009. Bee, wasp and ant venomics pave the way for a component-resolved diagnosis of sting allergy. - *Journal of Proteomics* 72: 145-154.
- Grüter, C. & W.M. Farina, 2009. The honeybee waggle dance: can we follow the steps? - *Trends in Ecology and Evolution* 24 (5): 242-247.
- Guedot, C., J. Bosch & W.P. Kemp, 2009. Relationship between body size and homing ability in the genus *Osmia* (Hymenoptera: Megachilidae). - *Ecological Entomology* 34: 158-161.
- Gusenleitner, F., 2009. Dem Apidologen Maximilian Schwarz zum 75er. - *Linzer bio. Beitr.* 41: 9-47.
- Gusenleitner, F., 2009. Dr. Josef Gusenleitner zum 80er - ein Leben den Vespiden gewidmet. - *Linzer biol. Beitr.* 41: 1001-1057.
- Henson, K.S.E., P.G. Craze & J. Memmott, 2009. The restoration of parasites, parasitoids, and pathogens to heathland communities. - *Ecology* 90 (7): 1840-1851.
- Inoue, M.N., S. Ishikawa, T. Inoue & I. Washitani, 2009. Conservation ecology study of invasion of *Bombus terrestris* (Hymenoptera: Apidae) into a preserved area of the Notsuke Peninsula of eastern Hokkaido, Japan. - *Appl. Entomol. Zool.* 44 (3): 337-342.
- Johnson, B.R., 2009. Pattern formation on the combs of honeybees: increasing fitness by coupling self-organization with templates. - *Proceedings of the Royal Society B* 276: 255-261.
- Julier, H.E. & T.H. Roulston, 2009. Wild bee abundance and pollination service in cultivated pumpkins: farm management, nesting behavior and landscape effects. - *Journal of Economic Entomology* 102 (2): 563-573.
- Kathirithamby, J., 2009. Host-parasitoid associations in Strepsiptera. - *Annual Review of Entomology* 54: 227-249.
- Kitaoka, T.K. & J.C. Nieh, 2009. Bumble bee pollen foraging regulation: role of pollen quality, storage levels, and odor. - *Behav. Ecol. Sociobiol.* 63: 501-510.
- Knight, M.E., J.L. Osborne, R.A. Sanderson, R.J. Hale, A.P. Martin & D. Goulson, 2009. Bumblebee nest density and the scale of available forage in arable landscapes. - *Insect Conservation and Diversity* 2: 116-124.
- Kofronová, E., J. Cvacka, V. Vrkoslav, R. Hanus, P. Jiros, J. Kindl, O. Hovorka & I. Valterová, 2009. A comparison of HPLC/APCI-MS and MALDI-MS for characterising triacylglycerols in insects: species-specific composition of lipids in the fat bodies of bumblebee males. - *Journal of Chromatography B* 877: 3878-3884.
- Kondo, N.I., D. Yamanaka, Y. Kanbe, Y.K. Kunitake, M. Yoneda, K. Tsuchida & G. Goka, 2009. Reproductive disturbance of Japanese bumblebees by the introduced European bumblebee *Bombus terrestris*. - *Naturwissenschaften* 96 (4): 467-475.
- Konrad, R., F.L. Wäckers, J. Romeis & D. Babendriener, 2009. Honeydew feeding in the solitary bee *Osmia bicornis* as affected by aphid species and nectar availability. - *Journal of Insect Physiology* 55: 1158-1166.
- Körner, F., 2009. Apiden-Beobachtungen in einem Hausgarten an Zierkirsche (*Prunus spec.*). - *BembiX* 29: 2-5.
- Kovac, H., A. Stabentheiner & S. Schmaranzer, 2009. Thermoregulation of water foraging wasps (*Vespa vulgaris* and *Polistes dominulus*). - *Journal of Insect Physiology* 55: 959-966.
- Kratochwil, A., M. Beil & A. Schwabe, 2009. Complex structure of pollinator-plant interactions-webs: random, nested, with gradients or modules? - *Apidologie* 2009, 62: 1-17.
- Kraus, F.B., S. Wolf & R.F.A. Moritz, 2009. Male flight distance and population structure in the bumblebee *Bombus terrestris*. - *Journal of Animal Ecology* 78: 247-252.
- Krauss, J., T. Alfert & I. Steffan-Dewenter, 2009. Habitat area but not habitat age determines wild bee richness in limestone quarries. - *Journal of Applied Ecology* 46: 194-202.
- Kroiss, J., E. Strohm, C. Vandenbem & J.-P. Vigneron, 2009. An epicuticular multilayer reflector generates the iridescent coloration in chrysidid wasps (Hymenoptera, Chrysididae). - *Naturwissenschaften* 96: 983-986.
- Kuhlmann, M., E.A.B. Almeida, N. Laurence & D.L.J. Quicke, 2009. Molecular phylogeny and historical biography of the bees genus *Colletes* Latreille, 1802 (Hymenoptera: Apiformes: Colletidae), based on mitochondrial COI and nuclear 28S sequence data. - *Ins*
- * Lelej, A.S. & V.M. Loktionov, 2009. Review of the *Evagetes crassicornis* species-group (Hymenoptera: Pompilidae), with description of a new species. - *Zootaxa* 2230: 42-50.
- Lhomme, P., 2009. L'inquinisme chez les bourdons. - *Osmia* 3: 17-22.
- Lückmann, J., 2009. *Stenoria analis* (Schaum, 1859) (Coleoptera: Meloidae): Verfolgung der Ausbreitung in Deutschland und anderen europäischen Ländern durch Nachweise an der Efeu-Seidenbiene *Colletes baderae* Schmidt & Westrich, 1993 (Hymenoptera: Colletidae). - *Bitte um Mitarbeit.* - *BembiX* 29: 36-39.
- * Lückmann, J. & M. Niehuis, 2009. Die Ölkäfer in Rheinland-Pfalz und im Saarland. Verbreitung, Phänologie, Ökologie, Situation und Schutz. - *Mainz (GNOR)*, 479 p.

- Lye, G.C., 2009. Nesting ecology, management and population genetics of bumblebees: an integrated approach to the conservation of an endangered pollinator taxon. - Thesis, University of Stirling, 333 p.
- Macdonald, M., 2009. Notes on *Andrena ruficornis* in Scotland. - BWARS Newsletter, Autumn 2009: 24-26.
- Matthews, R.W., J.M. Gonzalez, J.R. Matthews & L.D. Deyrup, 2009. Biology of the parasitoid *Melittobia* (Hymenoptera: Eulophidae). - Annual Review of Entomology 54: 251-266.
- Michez, D., P. Rasmont, M. Terzo & N.J. Vereecken, 2009. A synthesis of gynandromorphy among wild bees (Hymenoptera: Apoidea), with an annotated description of several new cases. - Ann. soc. entomol. Fr. (n.s.) 45 (3): 365-375.
- Michez, D., S. Patiny & B.N. Danforth, 2009. Phylogeny of Melittidae (Hymenoptera: Anthophila) based on combined molecular and morphological data. - Systematic Entomology 34 (3): 574-597.
- Mitai, K. & O. Tadauchi, 2009. The first description of the female of *Epeolus tarsalis himukanus* Hirashima, 1955 (Hymenoptera, Apidae) from Kyushu, Japan. - Esakia 49: 71-74.
- Mitchell, R.J., R.E. Irwin, R.J. Flanagan & J.D. Karron, 2009. Ecology and evolution of plant-pollinator interactions. - Annals of Botany 103 (9): 1355-1363.
- Móczár, L., 2009. *Cleptes hungaricus* sp. n. and related palaeartic species (Hymenoptera: Chrydidae). - Annl. hist.-nat. - Mus. natn. hung. 101: 1-6.
- Moenen, R., 2009. Kleptoparasieten (Coleoptera: Meloidae; Hymenoptera: Apidae) bij zijdebijen (Hymenoptera: Apidae). - Entomologische Berichten 69 (1): 2-7.
- Mommaerts, V., G. Sterk, L. Hoffmann & G. Smaghe, 2009. A laboratory evaluation to determine the compatibility of microbiological control agents with the pollinator *Bombus terrestris*. - Pest Manag. Sci. 65: 949-955.
- Moron, D., M. Lenda, P. Skórka, H. Szentgyörgyi, J. Settele & M. Woyciechowski, 2009. Wild pollinator communities are negatively affected by invasion of alien goldenrods in grassland landscapes. - Biological Conservation 142: 1322-1332.
- Murray, T.E., M. Kuhlmann & S.G. Potts, 2009. Conservation ecology of bees: populations, species and communities. - Apidologie 40: 211-236.
- Nicolson, S.W., 2009. Water homeostasis in bees, with the emphasis on sociality. - The Journal of Experimental Biology 212: 429-434.
- Packer, L., J. Gibbs, C. Sheffield & R. Hanner, 2009. DNA barcoding and the mediocrity of morphology. - Molecular Ecology Resources 9: 42-50. Pitts-Singer, T.L. & R.R. James, 2009. Prewinter management affects Megachile rotundata (Hymenoptera: Megachilidae) prepupal physiology and adult emergence and survival. - J. Econ. Entomol. 102 (4): 1407-1416.
- Polidori, C., L. Borruso, R. Boesi & F. Andretti, 2009. Segregation of temporal and spatial distribution between kleptoparasites and parasitoids of the eusocial sweat bee, Lasioglossum malachurum (Hymenoptera: Halictidae, Mutillidae). - Entomological Science 12: 116-129.
- Potts, S.G., B.A. Woodcock, S.P.M. Roberts, T. Tscheulin, E.S. Pilgrim, V.K. Brown & J.R. Tallowin, 2009. Enhancing pollinator biodiversity in intensive grasslands. - Journal of Applied Ecology 46: 369-379.
- Rashed, A., M.I. Khan, J.W. Dawson, J.E. Yack & T.N. Sherratt, 2009. Do hoverflies (Diptera: Syrphidae) sound like the Hymenoptera they morphologically resemble? - Behavioral Ecology 20: 396-402.
- Reder, G., 2009. Wiederbesiedlung alter Hornissen-Brutzellen durch Bauchsammlerbiene (Hymenoptera: Vespidae, Megachilidae). - BembiX 28: 41-43.
- Rehan, S.M., M.H. Richards & M.P. Schwarz, 2009. Evidence of social nesting in the *Ceratina* of Borneo (Hymenoptera: Apidae). - Journal of the Kansas Entomological Society 82 (2): 194-209.
- Roubik, D.W. & R. Villanueva-Gutiérrez, 2009. Invasive Africanized honey bee impact on native solitary bees: a pollen resource and trap nest analysis. - Biological Journal of the Linnean Society 98: 152-160.
- Rozen, J.G. Jr., H. Ozbek, J.S. Ascher & M.G. Rightmyer, 2009. Biology of the bee *Hoplitis (Hoplitis) monstrabilis* Tkalcu and descriptions of its egg and larva (Megachilidae: Megachilinae: Osmiini). - American Museum Novitates 3645: 1-12.
- Rozen, J.G. Jr., J. Straka & K. Rezkova, 2009. Oocytes, larvae, and cleptoparasitic behavior of *Biastes emarginatus* (Hymenoptera: Apidae: Nomadinae: Biastini). - American Museum Novitates 3667: 1-15.
- * Rozen, J.G. Jr. & S.M. Kamel, 2009. Hospicidal behavior of the cleptoparasitic wasp *Sapyga luteomaculata* and investigation into ontogenetic changes in its larval anatomy (Hymenoptera: Vespoidea: Sapygidae). - American Museum Novitates 3644: 1-24.
- * Rozen, J.G. Jr. & S.M. Kamel, 2009. Last larval instar and mature oocytes of the Old world cleptoparasitic bee *Stelis murina*, including a review of *Stelis* biology (Apoidea: Megachilidae: Megachilinae: Anthidiini). - American Museum Novitates 3666: 1-19.
- * Saunders, P., 2009. Separating *Bombus ruderatus* and *B. hortorum*. - BWARS Newsletter, Spring 2009: 13.
- Saure, C., 2009. Erste Nachweise von *Hylaenus trinotatus* (Pérez 1895) in Deutschland sowie Anmerkungen zu ausgewählten und in Deutschland seltenen *Hylaenus*-Arten (Hymenoptera: Apidae). - Eucera 2: 17-24.
- Schmalz, K.-H. & H.-J. Flügel, 2009. *Nomada villosa* Thomson, 1870 in Nordhessen mit Angaben aus angrenzenden Regionen. - BembiX 29: 5-9.
- Schneider, D., 2009. *Andrena agilissima* (Scopoli, 1770) in Bonn bestätigt (Hymenoptera: Apidae). - BembiX 29: 10-11.
- Schneider, D., 2009. Einige bemerkenswerte Stechimmen-Funde (Hymenoptera) aus Bonn (Deutschland: Nordrhein-Westfalen). - BembiX 29: 11-12.
- * Schwenninger, H.R., 2009. Zum taxonomischen Status von *Andrena anthrisci* Blüthgen 1925 (Hymenoptera, Andrenidae, Andrena, Microandrena). - Linzer biol. Beitr. 41 (2): 2025-2038.
- Scott-Dupree, C.D., L. Conroy & C.R. Harris, 2009. Impact of currently used or potentially useful insecticides for canola agroecosystems on *Bombus impatiens* (Hymenoptera: Apidae), *Megachile rotundata* (Hymenoptera: Megachilidae), and *Osmia lignaria* (Hymenoptera: Megachilidae). - Journal of Econ. Entomol. 102 (1): 177-182.
- Sen Sarma, M., S.L. Rodriguez-Zas, F. Hong, S. Zhong & G.E. Robinson, 2009. Transcriptomic profiling of central nervous system regions in three species of honey bee during dance communication behavior. - PLoS ONE 4

- (7): e6408.
- Shafer, A.B.A., G.R. Williams, D. Shutler, R.E.L. Rogers & D.T. Stewart, 2009. Cophylogeny of *Nosema* (Microsporidia: Nosematidae) and bees (Hymenoptera: Apidae) suggests both cospeciation and a host-switch. - *J. Parasitol.* 95 (1): 198-203.
- Shavit, O., A. Dafni & G. Ne'eman, 2009. Competition between honeybees (*Apis mellifera*) and native solitary bees in the Mediterranean region of Israel - Implications for conservation. - *Israel Journal of Plant Sciences* 57 (3): 171-183.
- Sheffield, C.S., P.D.N. Herbert, P.G. Kevan & L. Packer, 2009. DNA barcoding a regional bee (Hymenoptera: Apoidea) fauna and its potential for ecological studies. - *Molecular Ecology Resources* 9 (Suppl. 1): 196-207.
- Simone, M., J.D. Evans & M. Spivak, 2009. Resin collection and social immunity in honey bees. - *Evolution* 63 (11): 3016-3022.
- Smith, J.E., 2009. The ecology and evolution of microsporidian parasites. - *Parasitology* 136: 1901-1914.
- Somanathan, H., A. Kelber, R.M. Borges, R. Wallen & E.J. Warrant, 2009. Visual ecology of Indian carpenter bees II: adaptations of eyes and ocelli to nocturnal and diurnal lifestyles. - *J. Comp. Physiol. A* 195: 571-583.
- Soro, A., M. Ayasse, M.U. Zobel & R.J. Paxton, 2009. Complex sociogenetic organization and the origin of unrelated workers in a eusocial sweat bee, *Lasioglossum malachurum*. - *Insectes Sociaux* 56: 55-63.
- Soro, A. & R.J. Paxton, 2009. Characterization of 14 polymorphic microsatellite loci for the facultatively eusocial sweat bee *Halictus rubicundus* (Hymenoptera, Halictidae) and their variability in related species. - *Molecular Ecology Resources* 9: 150-152
- Sramkova, A. & M. Ayasse, 2009. Chemical ecology involved in invasion success of the cuckoo bumblebee *Psithyrus vestalis* and in survival of workers of its host *Bombus terrestris*. - *Chemoecology* 19: 55-62.
- Starr, C.K., 2009. Warum gibt es keine solitären Hummeln? - *BembiX* 29: 13-15.
- Stramkova, A. & M. Ayasse, 2009. Chemical ecology involved in invasion success of the cuckoo bumblebee *Psithyrus vestalis* and in survival of workers of its host *Bombus terrestris*. - *Chemoecology* 19: 55-62.
- Sugahara, M. & F. Sakamoto, 2009. Heat and carbon dioxide generated by honeybees jointly act to kill hornets. - *Naturwissenschaften* 96: 1133-1136.
- Suzuki, Y., L.G. Kawaguchi, D.T. Munidasa & Y. Toquenaga, 2009. Do bumble bee queens choose nest sites to maximize foraging rate? Testing models of nest site selection. - *Behav. Ecol. Sociobiol.* 63: 1353-1362.
- Teppner, H., U. Hausl-Hofstätter, U. Brosch & W. Obermayer, 2009. Plötzliches, häufiges Auftreten von *Colletes hederæ* / Etauf-Seidenbiene (Hymenoptera-Apoidea-Colletidae) im Stadtgebiet von Graz (Österreich). - *Mitteilungen des naturwissenschaftlichen Vereines Steiermark* 139: 183-205.
- Theunert, R., 2009. Zur Verbreitung der Lehmwespen in Niedersachsen (Deutschland; Hymenoptera: Eumenidae), Teil A: Die Arten der Gattungen *Allodynerus*, *Ancistrocerus* und *Discoelius*. - *BembiX* 28: 49-59.
- Theunert, R., 2009. Zur Verbreitung der Lehmwespen in Niedersachsen (Deutschland; Hymenoptera: Eumenidae), Teil B: Die Arten der Gattungen *Eumenes*, *Euodynerus*, *Gymnomerus*, *Microdynerus*, *Odynerus*, *Pseudopipona*, *Pterocheilus*, *Stenodynerus* und *Symmorphus*, nebst einigen grundsätzlichen Bemerkungen über den Artenbestand der Lehmwespen in Niedersachsen in früher und heutiger Zeit und unter Einschluss einer vorläufigen "Roten Liste". - *BembiX* 29: 15-32.
- Tibbetts, E.A., A. Mettler & S. Levy, 2009. Mutual assessment via visual status signals in *Polistes dominulus* wasps. - *Biology Letters* 6: 10-13.
- Tibbetts, E.A. & J.R. Shorter, 2009. How do fighting ability and nest value influence usurpation contests in *Polistes* wasps? - *Behav. Ecol. Sociobiol.* 63: 1377-1385.
- Tuell, J.K. & R. Isaacs, 2009. Elevated pan traps to monitor bees in flowering crop canopies. - *Entomologica Experimentalis et Applicata* 131: 93-98.
- Vanderplanck, M., E. Brunneau & D. Michez, 2009. Oligolectisme et décalage phenologique entre plantes hôte et pollinisateur: étude de deux espèces printannières psammophiles, *Colletes cunicularius* (L.) et *Andrena vaga*. - *Osmia* 3: 23-27.
- Venne, C., 2009. Zur Bedeutung des Faulbaums (*Frangula alnus*) als Nahrungsquelle für Stechimmen (Hymenoptera, Aculeata excl. Formicidae). - *Drosera* 2008: 107-117.
- Vereecken, N.J., H. Schwenninger, A. Gogala, R. Prosi & S.P.M. Roberts, 2009. Mise à jour de la distribution de l'abeille du lierre, *Colletes hederæ* Schmidt & Westrich (Hymenoptera, Colletidae) en Europe. - *Osmia* 3: 2-3.
- Wcislo, W.T. & S.M. Tierney, 2009. Behavioural environments and niche construction: the evolution of dim-light foraging in bees. - *Biological Reviews* 84: 19-37.
- Wedmann, S., T. Wappler & M.S. Engel, 2009. Direct and indirect fossil records of megachilid bees from the Paleogene of Central Europe (Hymenoptera: Megachilidae). - *Naturwissenschaften* 96: 703-712.
- West-Eberhard, M.J., 2009. Bio[graphy]. - *Evolution & Development* 11 (1): 8-10.
- Whitehorn, P.R., M.C. Tinsley & D. Goulson, 2009. Kin recognition and inbreeding reluctance in bumblebees. - *Apidologie* 40 (6): 627-633.
- Whitehorn, P.R., M.C. Tinsley, M.J.F. Brown, B. Darvill & D. Goulson, 2009. Impacts of inbreeding on bumblebee colony fitness under field conditions. - *BMC Evolutionary Biology* 9: 152-160.
- Wiegmann, B.M., M.D. Trautwein, J.-W. Kim, B.K. Cassel, M.A. Bertone, S.L. Winterton & D.K. Yeates, 2009. Single-copy nuclear genes resolve the phylogeny of the holometabolous insects. - *BMC Biology* 7: 34.
- Williams, P.H. & J.L. Osborne, 2009. Bumblebee vulnerability and conservation world-wide. - *Apidologie* 40 (3): 367-387.
- Williams, P., S. Colla & Z. Xie, 2009. Bumblebee vulnerability: common correlates of winners and losers across three continents. - *Conservation Biology* 23 (4): 931-940.
- Wilson, J.S., O.J. Messinger & T. Griswold, 2009. Variation between bee communities on a sand dune complex in the Great Basin Desert, North America: implications for sand dune conservation. - *Journal of Arid Environments* 73: 666-671.
- Wilson, M.J. & P.K. Dearden, 2009. Tailless patterning functions are conserved in the honeybee even in the absence of Torso signaling. - *Developmental Biology* 335: 276-287.

- Wilson-Rich, N., M. Spivak, N.F. Fefferman & P.T. Starks, 2009. Genetic, individual, and group facilitation of disease resistance in insect societies. - *Annual Reviews of Entomology* 54: 405-423.
- Winfree, R., R. Aguilar, D.P. Vazquez, G. LeBuhn & M.A. Aizen, 2009. A meta-analysis of bee responses to anthropogenic disturbance. - *Ecology* 90 (8): 2068-2076.
- Wolf, H., 2009. Professor em. Dr. László Móczár zum 95. Geburtstag. - *BembiX* 29: 2-13.
- Wolf, H., M. Sorg, W. Stenmans & H. Schwan, 2009. Wegwespen (Hymenoptera: Pompilidae) der westlichen Paläarktis bearbeitet von Heinrich Wolf 1948-2008. - *Mitteilungen entomologischen Verein Krefeld*, Vol 3: 396 p.
- * Xu, H. & O. Tadauchi, 2009. A revision of the subgenus *Leucandrena* of the genus *Andrena* of eastern Asia (Hymenoptera: Apoidea: Andrenidae). - *Zootaxa* 2145: 36-46.
- * Xu, H. & O. Tadauchi, 2009. The subgenus *Melandrena* of the genus *Andrena* of Eastern Asia (Hymenoptera, Andrenidae). - *J. Fac. Agr., Kyushu Univ.* 54 (1): 109-122.
- Yokoi, T. & K. Fujisaki, 2009. Recognition of scent marks in solitary bees to avoid previously visited flowers. - *Ecol. Res.* 24: 803-809.
- Zanette, L. & J. Field, 2009. Cues, concessions, and inheritance: dominance hierarchies in the paper wasp *Polistes dominulus*. - *Behavioral Ecology* 20 (4): 773-780.
- Zayed, A., 2009. Bee genetics and conservation. - *Apidologie* 40: 237-262.

Boekbespreking: Identification atlas of the Vespidae (Hymenoptera, Aculeata) of the northeastern nearctic region

Theo Peeters

Op zoek naar genitaaltekeningen of -foto's van het genus *Ancistrocerus* (muurwespen) op internet stuitte ik onlangs op deze publicatie van Matthias Buck et al. (2008). Ze verscheen in een 'journal' maar als je het geheel bekijkt heeft het meer de omvang van een dik boek.

Het is een zeer degelijke bewerking van 98 soorten van de familie Vespidae (plooiwingswespen) van het noordoosten van Noord-Amerika, waaronder 21 soorten nieuw voor Canada.

Maar waarom bespreek je hier een boekwerk van de andere kant van de wereld? Welnu, omdat de kwaliteit

hoog is en er tevens uit deze regio maar liefst 11 soorten in staan die ook in ons land voorkomen. Het boekwerk bestaat grofweg uit 3 onderdelen. Het begint met een algemene inleiding waarin uitgebreid wordt stilgestaan bij de morfologie, niet met behulp van tekeningen maar allemaal aan de hand van foto's van collectiedieren. Dit is ook meteen het meest opvallende 'nieuwje' in deze publicatie, namelijk dat alle onderdelen en kenmerken van wespen met pijlen of strepen aangewezen worden op foto's. Er staan slechts 8 tekeningen van kaken en onderdelen van het mannelijk genitaal in het hele boekwerk, maar wel meer dan 1000 foto's! En dat maakt de uitgave afwijkend en laat, ondanks de insectenspelden op de foto's, bij mij een ietwat levendiger indruk na op m'n netvlies. Op het eind van de inleiding wordt de biologie van plooiwingswespen samengevat. Daarna volgt een hoofdstuk met volledig door foto's geïllustreerde determinatiesleutels tot 4 subfamilies, 18 genera en 98 soorten.

En het derde deel van het boekwerk, en tevens het meest uitgebreide, behandelt de genera en soorten. Er worden 98 soorten uit vier subfamilies beschreven: Eumeninae (67 soorten), Masarinae (1 soort), Polistinae (13 soorten) en Vespinae (17 soorten). Daaronder, zoals gezegd, ook 11 soorten die in ons land zijn aangetroffen, nl. *Ancistrocerus antilope*, *A. gazella* en *A. parietum*, *Polistes dominula*, *Dolichovespula adulterina* en *D. norvegica*, *Vespa crabro*, *Vespula austriaca*, *V. germanica* en *V. vulgaris*. Vijf van deze soorten zijn geïntroduceerd vanuit Europa. Per soort wordt de herkenning van de soort, de variatie, de verspreiding en biologie besproken. Tijdens de voorbereiding van dit werk werden zes nog niet beschreven soorten aangetroffen, die elders uitgebreider beschreven gaan worden.

Wanneer ik een dergelijk boekwerk 'scan' worden er bij mij een aantal 'zinnen geraakt' waarvan ik er hier een aantal op som.

Opvallende 'weetjes' die ik uit dit werk heb gehaald zijn o.a.: we spreken niet meer van *Polistes dominulus* maar van *P. dominula*. De 'cephalic foveae', bij ons kruingroeven genoemd, op de kop van Eumeninae (o.a. bij *Stenodynerus* en *Symmorphus*) komen niet alleen bij de vrouwtjes maar ook bij de mannetjes voor. Nieuwe morfologische kenmerken die in dit werk genoemd worden en die we voor de Eumeninae in Nederland een keer zouden moeten controleren op hun belang voor het onderscheiden van soorten zijn: de kruingroeven, de relatieve lengte van de basale antennenleden (3 antennenlid), de 'costal scale' en de beharing van de femora van voor- en achterpoten. Een vraag die is komen bovendrijven: zijn er uit ons land dieren gemeld met een afwijkende kaak- en clypeusbouw die wijzen op 'oplomerocephalie'? Dit begrip kon ik in de index van onze wespenatlas uit